

Το Ελληνικό της «Διασποράς»!

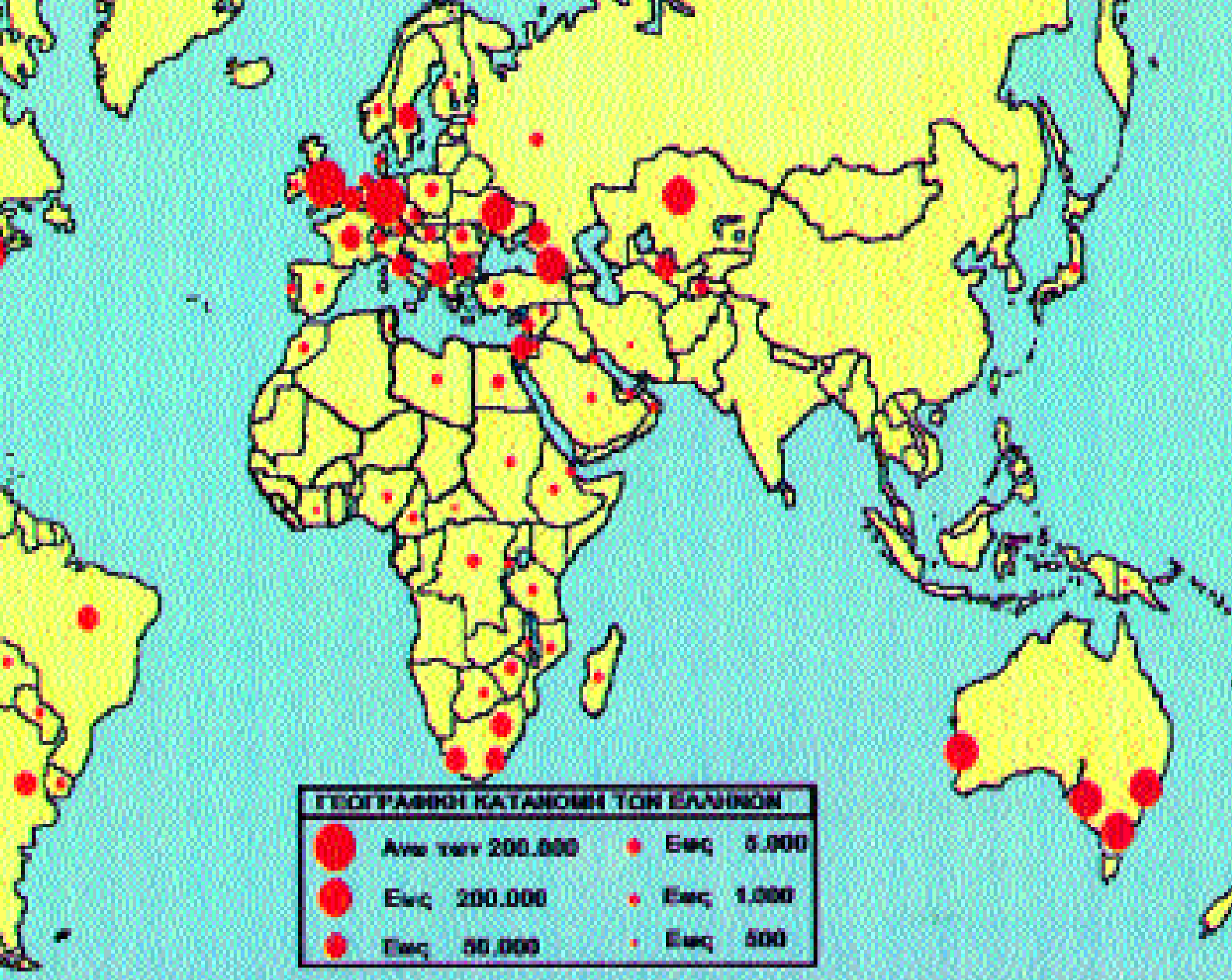

του καθηγητή της προϊστορικής Αρχαιολογίας
στο Α.Π.Θ., Γ. Χ. Χουρμουζιάδη

Εα ήθελα να ομολογήσω ακόμα μια φορά πως η περιγραφή ελληνισμός της διασποράς δε με βρίσκει σύμφωνο. Ιδιαίτερα η λέξη διασπορά, γιατί με παραπέμπει σε διαδικασίες μετακινήσεων που προκαλούνται από παράγοντες τυχαίους. Παράγοντες, με άλλα λόγια, που δεν προκύπτουν από τις κινήσεις της Ιστορίας αλλά από αποφάσεις υποκειμένων μιας σκοπιμότητας που πολλές φορές μπορεί να βρίσκεται μακριά από την πραγματικότητα, ή να αποτελεί το αναγκαστικό προϊόν μιας συγκεκριμένης πολιτικής, όπως αυτή αναπτύσσεται κάτω από τις πιέσεις μιας αρνητικής συγκυρίας. Θέλω να πω, με άλλα λόγια, πως το φαινόμενο της διασποράς δεν υπακούει σε συγκεκριμένους κανόνες. Τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, ιδιαίτερα, διασπείρονται σχεδόν αυτόματα

μέσα στο πλαίσιο των οικονομικών δραστηριοτήτων που μπορεί να έχουν το χαρακτήρα της απλής ανταλλαγής ή του εμπορευματοικού πάρε δώσε. Το μεταναστευτικό ρεύμα, π.χ. που κατά καιρούς ξεσπάει στη χώρα μας και μεταφέρει μεγάλα κομμάτια του ελληνικού πληθυσμού σε άλλες χώρες, όπου της οικουμένης και αν βρίσκονται, ασφαλώς και συνιστά φαινόμενο διασποράς. Είναι σημαντική αιτία, δηλαδή, η μετανάστευση, για να διασπαρθούν, εδώ και κει στοιχεία του ελληνισμού με όσα πολιτισμικά χαρακτηριστικά μεταφέρουν οι μετανάστες από τη χώρα τους που τα διατηρούν στα δικά τους μικροπεριβάλλοντα. Και ύστερα, φυσικά με πολλή προσπάθεια, μέσα από τυπικές συμφωνίες ή ολοκληρωμένους θεσμούς όλες αυτές τις ξενιτεμένες ομάδες συνενώνονται σε

παροικιακά μορφώματα, στα πλαίσια των οποίων ο ελληνικός πολιτισμός προσπαθεί να επιζήσει και επιζεί. Καμιά φορά όμως επιζεί τυπικά ίσως και συμβατικά, μπολιασμένος με στοιχεία άλλων πολιτισμών. Γι αυτό το λόγο, με βάση τα επιχειρήματα που πολύ συνοπτικά, σχεδόν υπαινικτικά, ανέφερα αυτόν τον πολύ δυναμικό και γνήσιο ελληνισμό της αναγκαστικής μετανάστευσης δε θα τον χαρακτηρίζα έτσι, απλά ως ελληνισμό της διασποράς. Γιατί τότε δε θα είχα τα ιστορικά μέτρα που θα χρειαζόμουν να τον συγκρίνω και να τον συνδέσω με τον ελληνισμό της αρχαιότητας που κάτω από συγκεκριμένους ιστορικούς νόμους κατόρθωνε να μετακινείται και να ελέγχει τις διαδικασίες της διασποράς είτε αφορούσαν αυτοί τους μηχανισμούς και τις σκοπιμότητες της εγκατάστασης είτε

της διαδικασίες ανταλλαγής των πολιτικών στοιχείων στα πλαίσια των οικονομικών, χωροοργανωτικών και ιδεολογικών του δραστηριοτήτων.

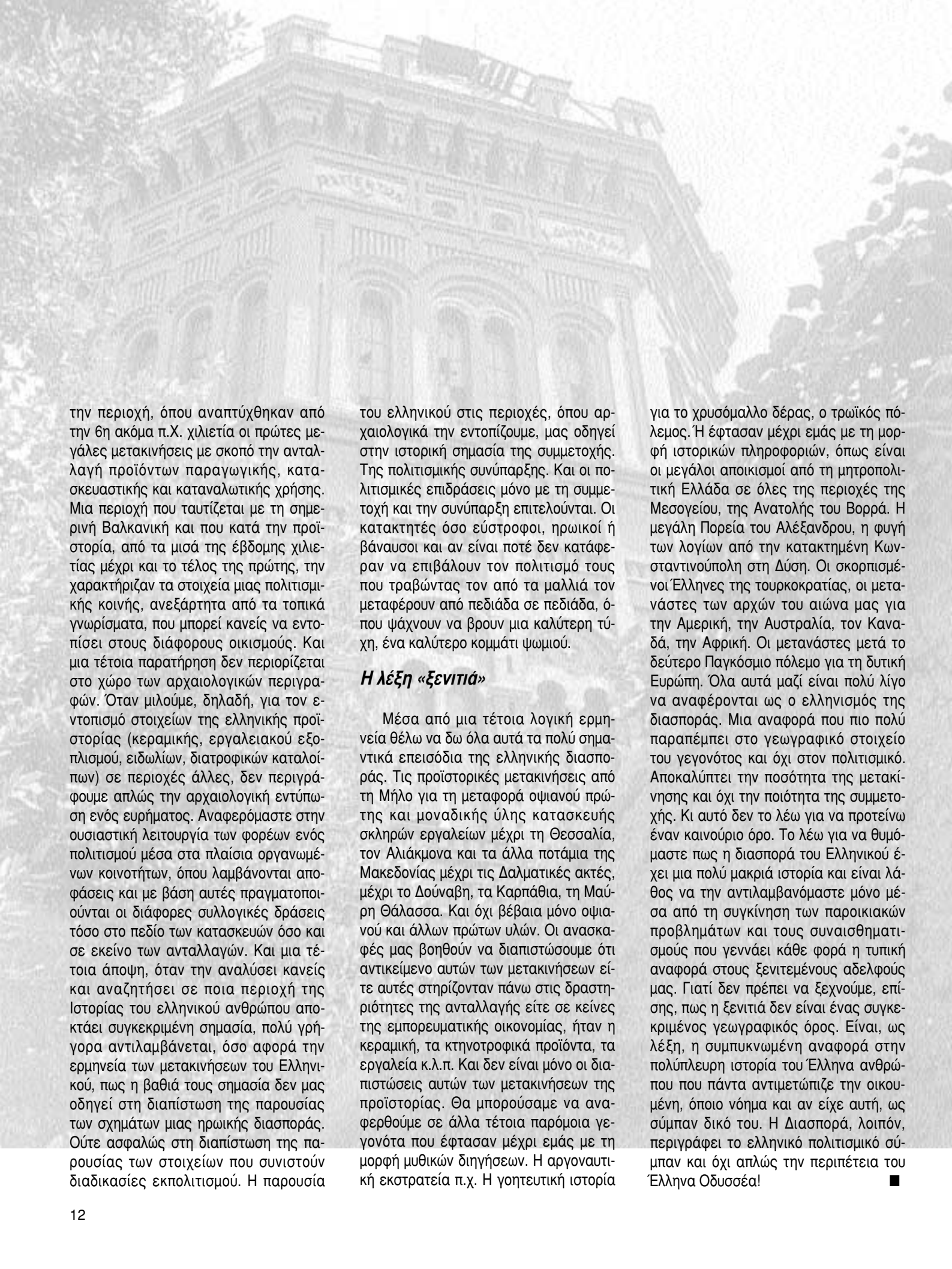
Μετακινούμενος Ελληνισμός

Μόνο μ' αυτόν τον τρόπο μπορώ να συνειδητοποιήσω τα ποιοτικά στοιχεία αυτού του ελληνισμού. Του ελληνισμού της μετανάστευσης και της αναγκαστικής ξενιτιάς. Ενός ελληνισμού που δεν διασπείρεται απλώς, τυχαία κάτω από συγκυριακές ανάγκες και πολιτικές σκοπιμότητες, για να μετασχηματιστεί σε μια παροικιακή άμορφη μάζα. Ενός ελληνισμού που μετακινείται και κατορθώνει να ελέγξει τους ρυθμούς της πολιτισμικής του ουσίας, αλλά και τις δυνατότητες της φυσικής του επιβίωσης.

Το ίδιο μπορούμε να ισχυριστούμε και για τον μετακινούμενο ελληνισμό της αρχαιότητας. Και όχι μόνο για τις πληθυσμιακές ομάδες που κατά την επίσημη ιστοριογραφία που αναζητεί και καταγράφει αυτές τις μετακινήσεις (μεταναστεύσεις) από το 1130 και κάτω. Όχι μόνο για τους αιγιματικούς λαούς με τα ποιητικά ονόματα, όπως Δωριείς και Αιτωλοί, Μάγνητες και Αιγιάνες, Αβαντες, Αθαμάνες, Μολοσσοί και Λαπίθες. Εγώ θα ήθελα να ξεπεράσω όλες αυτές τις συμβατικές και εν πολλοίς αφηρημένες περιγραφές των μετακινήσεων και να ισχυριστώ πως ο ελληνισμός ως υποκείμενο μιας συγκεκριμένης πολιτισμικής ουσίας που την χαρακτηρίζουν συγκεκριμένες επινοήσεις σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής δραστηριότητας μετακινείται από πολύ πιο νωρίς. Από τα χρόνια της προϊ-

στορίας. Και δε μετακινείται με τους τυχαίους και πολύ συχνά ανεξέλεγκτους ρυθμούς της διασποράς, αλλά μέσα στα πλαίσια μιας προγραμματισμένης στρατηγικής, κι αυτό σημαίνει πως από πριν είναι καθορισμένοι οι προσανατολισμοί των κινήσεων και η έκτασή τους. Με αυτό θέλω να πω πως τα αρχαιολογικά ευρήματα ελληνικής προέλευσης που έρχονται στο φως σε περιοχές που βρίσκονται πολύ μακριά από την Ελλάδα δεν είναι τα απορρίμματα μιας απλής καθημερινής χρήσης. Πάνω απ όλα είναι οι δείκτες συγκεκριμένων και, προ παντός, προγραμματισμένων ανταλλαγών. Άρα οι δείκτες συγκεκριμένων και, προ παντός, προγραμματισμένων μετακινήσεων.

Με βάση, λοιπόν, τα αποτελέσματα των ανασκαφών, ιδιαίτερα στη βόρεια Ελλάδα, μπορούμε σήμερα να ορίσουμε

την περιοχή, όπου αναπτύχθηκαν από την 6η ακόμα π.Χ. χιλιετία οι πρώτες μεγάλες μετακινήσεις με σκοπό την ανταλλαγή προϊόντων παραγωγικής, κατασκευαστικής και καταναλωτικής χρήσης. Μια περιοχή που ταυτίζεται με τη σημερινή Βαλκανική και που κατά την προϊστορία, από τα μισά της έβδομης χιλιετίας μέχρι και το τέλος της πρώτης, την χαρακτήριζαν τα στοιχεία μιας πολιτισμικής κοινής, ανεξάρτητα από τα τοπικά γνωρίσματα, που μπορεί κανείς να εντοπίσει στους διάφορους οικισμούς. Και μια τέτοια παρατήρηση δεν περιορίζεται στο χώρο των αρχαιολογικών περιγραφών. Όταν μιλούμε, δηλαδή, για τον εντοπισμό στοιχείων της ελληνικής προϊστορίας (κεραμικής, εργαλειοκού εξοπλισμού, ειδωλίων, διατροφικών καταλοίπων) σε περιοχές άλλες, δεν περιγράφουμε απλώς την αρχαιολογική εντύπωση ενός ευρήματος. Αναφερόμαστε στην ουσιαστική λειτουργία των φορέων ενός πολιτισμού μέσα στα πλαίσια οργανωμένων κοινοτήτων, όπου λαμβάνονται αποφάσεις και με βάση αυτές πραγματοποιούνται οι διάφορες συλλογικές δράσεις τόσο στο πεδίο των κατασκευών όσο και σε εκείνο των ανταλλαγών. Και μια τέτοια άποψη, όταν την αναλύσει κανείς και αναζητήσει σε ποια περιοχή της Ιστορίας του ελληνικού ανθρώπου αποκτάει συγκεκριμένη σημασία, πολύ γρήγορα αντιλαμβάνεται, όσο αφορά την ερμηνεία των μετακινήσεων του Ελληνικού, πως η βαθιά τους σημασία δεν μας οδηγεί στη διαπίστωση της παρουσίας των σχημάτων μιας ηρωικής διασποράς. Ούτε ασφαλώς στη διαπίστωση της παρουσίας των στοιχείων που συνιστούν διαδικασίες εκπολιτισμού. Η παρουσία

του ελληνικού στις περιοχές, όπου αρχαιολογικά την εντοπίζουμε, μας οδηγεί στην ιστορική σημασία της συμμετοχής. Της πολιτισμικής συνύπαρξης. Και οι πολιτισμικές επιδράσεις μόνο με τη συμμετοχή και την συνύπαρξη επιτελούνται. Οι κατακτητές όσο εύστροφοι, ηρωικοί ή βάνουσοι και αν είναι ποτέ δεν κατάφεραν να επιβάλουν τον πολιτισμό τους που τραβώντας τον από τα μαλλιά τον μεταφέρουν από πεδιάδα σε πεδιάδα, όπου ψάχνουν να βρουν μια καλύτερη τύχη, ένα καλύτερο κομμάτι ψωμιού.

Η λέξη «ξενιτιά»

Μέσα από μια τέτοια λογική ερμηνεία θέλω να δω όλα αυτά τα πολύ σημαντικά επεισόδια της ελληνικής διασποράς. Τις προϊστορικές μετακινήσεις από τη Μήλο για τη μεταφορά οψιανού πρώτης και μοναδικής ύλης κατασκευής σκληρών εργαλείων μέχρι τη Θεσσαλία, τον Αλιάκμονα και τα άλλα ποτάμια της Μακεδονίας μέχρι τις Δαλματικές ακτές, μέχρι το Δούναβη, τα Καρπάθια, τη Μαύρη Θάλασσα. Και όχι βέβαια μόνο οψιανού και άλλων πρώτων υλών. Οι ανασκαφές μας βοηθούν να διαπιστώσουμε ότι αντικείμενο αυτών των μετακινήσεων είτε αυτές στηρίζονταν πάνω στις δραστηριότητες της ανταλλαγής είτε σε κείνες της εμπορευματικής οικονομίας, ήταν η κεραμική, τα κτηνοτροφικά προϊόντα, τα εργαλεία κ.λ.π. Και δεν είναι μόνο οι διαπιστώσεις αυτών των μετακινήσεων της προϊστορίας. Θα μπορούσαμε να αναφερθούμε σε άλλα τέτοια παρόμοια γεγονότα που έφτασαν μέχρι εμάς με τη μορφή μυθικών διηγήσεων. Η αργοναυτική εκστρατεία π.χ. Η γοητευτική ιστορία

για το χρυσόμαλλο δέρασ, ο τρωϊκός πόλεμος. Ή έφτασαν μέχρι εμάς με τη μορφή ιστορικών πληροφοριών, όπως είναι οι μεγάλοι αποικισμοί από τη μητροπολιτική Ελλάδα σε όλες της περιοχές της Μεσογείου, της Ανατολής του Βορρά. Η μεγάλη Πορεία του Αλέξανδρου, η φυγή των λογίων από την κατακτημένη Κωνσταντινούπολη στη Δύση. Οι σκορπισμένοι Έλληνες της τουρκοκρατίας, οι μετανάστες των αρχών του αιώνα μας για την Αμερική, την Αυστραλία, τον Καναδά, την Αφρική. Οι μετανάστες μετά το δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο για τη δυτική Ευρώπη. Όλα αυτά μαζί είναι πολύ λίγο να αναφέρονται ως ο ελληνισμός της διασποράς. Μια αναφορά που πιο πολύ παραπέμπει στο γεωγραφικό στοιχείο του γεγονότος και όχι στον πολιτισμικό. Αποκαλύπτει την ποσότητα της μετακίνησης και όχι την ποιότητα της συμμετοχής. Κι αυτό δεν το λέω για να προτείνω έναν καινούριο όρο. Το λέω για να θυμάστε πως η διασπορά του Ελληνικού έχει μια πολύ μακριά ιστορία και είναι λάθος να την αντιλαμβανόμαστε μόνο μέσα από τη συγκίνηση των παροικιακών προβλημάτων και τους συναισθηματισμούς που γεννάει κάθε φορά η τυπική αναφορά στους ξενιτεμένους αδελφούς μας. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνούμε, επίσης, πως η ξενιτιά δεν είναι ένας συγκεκριμένος γεωγραφικός όρος. Είναι, ως λέξη, η συμπυκνωμένη αναφορά στην πολύπλευρη ιστορία του Έλληνα ανθρώπου που πάντα αντιμετώπιζε την οικουμένη, όποιο νόημα και αν είχε αυτή, ως σύμπαν δικό του. Η Διασπορά, λοιπόν, περιγράφει το ελληνικό πολιτισμικό σύμπαν και όχι απλώς την περιπέτεια του Έλληνα Οδυσσέα! ■